

ОДИНКІВКА-ОДИМКІВКА У ВЗАЄМИНАХ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ ТА ГАРНІЗОНУ СТАРОСАМАРСЬКОГО РЕТРАНШЕМЕНТУ

Стаття присвячена взаємодії населення Одимківки-Одинківки з вояками гарнізону Старосамарського ретраншементу

Ключові слова: Одинківка, Кіш, паланка, Старосамарський ретраншемент, російська залога

Вивчення поселень козацького часу, які знаходяться на терені сучасного Дніпропетровська, дозволяє більш чітко уявити історію нашого міста, окреслити минуле його складових. Якщо для таких населених пунктів як Стара Самарь, Новий Кодак чи Половиця вже маємо певні сучасні напрацювання [5; 6; 7; 8; 10; 11; 12; 14; 15; 16; 17; 18; 19], то Одинківка, що розташована на лівому березі Самари проти с. Шевченка, не привертала пильної уваги дослідників.

В той же час хибним буде твердження про повне ігнорування історії цього поселення. Вже Феодосій (Макаревський) писав про це поселення як про місце, заселене колись запорозькими козаками. Однак, на його думку, населений пункт виникає тут вже після ліквідації Січі [13]. Проте російський вчений В. Кабузан, вивчаючи колонізацію нашого краю, подавав Одинківку в переліку населених пунктів запорозького часу [9, с. 97]. На Одинківку як одну зі слобод запорозького часу звертає увагу краєзнавець В. Старостін [16, с. 214]. Проте залучення документів архіву Коша Нової Запорозької Січі дозволяє дещо докладніше поговорити про найбільш ранню документальну згадку Одинківки (Одимківки) та відмінність первісної назви від сучасної.

Перша відома нам згадка у судових справах про Одинківку, яка в документі називається Одимківкою, припадає на 1758 р. У березні цього року Кіш наказав Нестору Гаврилову та кодацькому писарю Андрію Семеновичу їхати до Старосамарського ретраншементу та взяти участь в слідстві над майором Щетиніним та поручиком Серковим [1, арк. 63-63зв.].

Комендант Старосамарського ретраншементу, секунд-майор П. Щетинін, став організатором групи, яка займалася крадіжкою, переховуванням та збутом коней. Козак Матвій Зозуля, під батогамми у Січі подав таку картину. Неподалік Сокільського редуту він вкрав ворону кобилу, якою приїхав до Старої Самари. М.Зозуля був знайомий з кухарем коменданта залоги і саме йому запропонував крадену кобилу. Оборудка відбулася у дворі П. Щетиніна, в його присутності, причому, М. Зозуля залишився тут жити. За кілька днів він разом з двірським коменданта Андрієм (у якого за попередні злочини було вирвано ніздрі) та З. Гуржієм вкрали двох коней в плавнях неподалік Старої Самари у козака батуринаського куреня Матвія. Коней привели до П.

Щетиніна, який видав кожному зі злодіїв по 1 карбованцю та звелів напоїти їх горілкою. М. Зозуля разом із драгунами неподалік Старої Самарі вкрав ще 4 коней, а потім всі вони продовжили свої «геройства» під Українською лінією. Вкрадених коней комендант запускав у табун гарнізону, а згодом, через одного з капралів, переправляв на ярмарок, наприклад, у Харків. Шлях конокрада для М.Зозулі обірвали козаки Батуринського куреня, які не мали наміру вибачати покражу коней у свого товариша [1, арк. 1-2, 10].

Поручик Серков «допик» козаків в інший спосіб. Він очолював російську залого Кодяцького редуту, що теоретично мав гарантувати безпеку Кодяцького перевозу з лівого берега Дніпра. Проте поручик вирішив, що деяке покращення його фінансових справ ніяк не завадить і почав вимагати у подорожніх платні, а у тих, хто не виявляв бажання допомогти незаможному поручику, частину речей силоміць забирали солдати Кодяцького редуту [3, арк. 11, 26].

Власне кажучи, тривала робота комісії, яка розбирала дії Щетиніна та Серкова, і покликала до життя документ з Одимківки. Цей документ засвідчує, що депутат Нестор Гаврилов отримав від одимківської громади 60 копійок для харчування протягом всього перебування в Старій Самарі. Також на коней депутата було витрачено 5 невеликих лантухів вівса та певну кількість сіна. Гроші були взяті з суми, зібраної для передачі на Січ. Зауважу, що підписав цей документ від імені одимківської громади козак Прокоп Одимко, що виключає можливість тривіальної описки в назві села [2, арк. 40].

Ласими до чужої худоби були не тільки офіцери, але і пересічні вояки залози Старосамарського ретраншементу. Михайло Найдьонов та Пилип Черніков, які належали, відповідно, до Слобідського та Лівенського ландміліцьких полків, одного чудового січневого дня 1762 р. вирішили трохи половити рибу на Самарі, яка вкрилася міцною кригою. Документи мовчать, наскільки успішно була риболовля. Як би там не було, але змерзлі солдати непогано погрілися в шинку с. Одимківки. Витративши на «зігрів» 4 копійки, М. Найдьонов та П. Черніков дійшли висновку про потребу поповнення своїх гаманців і в темряві, що наступила, навідалися в гості до загороди з худобою місцевого мешканця Сидора Самоткана [4, арк. 2-2зв., 70].

Далі показання місцевих мешканців та солдатів дещо розходяться. Ландміліціонери стверджували, що їх на місці злочину затримали 10 людей. Здається, тут швидше можна повірити одимківцям, адже за їх версією С. Самоткан, який побачив біля своєї худоби некликаних гостей, нагукав сусідів – Івана Одимченка та Якова Тарана. Втрюх вони зв'язали злодіїв. Щоправда, стосовно подальших подій більшу довіру викликає вже версія росіян. Мешканці Одимківки свідчили, що били солдат тільки при затриманні, оскільки вони спробували пустити в хід ножі. П. Черніков стверджував, що їх побили при затриманні, потім «почастували» батогами на дворі С. Самоткана, а на наступний день отаман Одимківки Гнат Горобець ще раз відшмагав їх канчуками, допитуючись про худобу, яка регулярно зникала у мешканців цієї слободи. П. Черніков зумів змовчати, а М. Найдьонов виказав кількох драгун

із Старосамарського ретраншементу, які в 1761 р. вкрали в одимківців 5 коней та продали їх на ярмарку в Белевській фортеці [4, арк. 70-72].

Спроба з'ясувати справу, допитавши в Самарській паланці названих драгун провалилася. Комендант ретраншементу, майор Андрій Какурін, заявив, що драгуна Білевського полку Трохима Маслова та Тамбовського полку Селіфана Межевикіна у нього під командою немає. Навіть коли б вони були наявними, то і тоді він їх не надіслав би, оскільки показання в Самарській паланці, отримані «без пристрастия», тобто не під батогами. Самарський полковник Леонтій Василієв мав достовірну інформацію про те, що Т. Маслов точно перебуває в Старій Самарі і займає посаду фактора на одному зі складів. Полковник цілком слушно писав до Коша, що комендант прикриває названих злочинців: «видно его, майора, за ворами потачку, покрытие и согласие» [4, арк. 2-2зв.].

Повертаючись до «одимківської справи» зазначимо, що майор Какурін зробив спробу пригасити інцидент. Він пропонував кошовому отаману Григорію Лантуху не звертатися до командування Українського ландміліцького корпусу, до якого належала залога Старої Самарі і вирішити всі проблеми, включно з компенсацією потерпілим, на місці. Цікаво, що при цьому він вимагав передати затриманих на гарячому злочинців йому. Проте Кіш не бажав випускати зі своїх рук такий козир [4, арк. 11-12].

Справа ускладнилася завдяки тому, що М. Найдьонов 5 травня вмер в Самарчику, де його та П. Чернікова продовжували утримувати в ув'язненні. На Кіш посипалися звинувачення в тому, що ця смерть стала наслідком побоїв. Проте М. Найдьонов прожив понад два місяці після затримання і це додавало вагомості позиції Кошу, який обстоював смерть «волею Божией» [4, арк. 36].

Командування Українського ландміліцького корпусу пропонувало проведення слідства в Борисоглібській фортеці, де розташовувався спеціальний суд для ландміліціонерів. Проте Кіш уперто заперечував, оскільки відстань у 70 верст робила неможливим приїзд свідків, які мали утримувати себе власним коштом. Врешті, після заміни на посаді коменданта Старої Самарі А. Какуріна на Адріана Плавецького, слідство розпочалося в Старосамарському ретраншементі. Проте депутати від Коша (колишній військовий осавул Пилип Стягайло та писар Кодацького перевозу Іван Ковалевський) констатували як затягування справи (через відсутність у Старій Самарі достатньої кількості офіцерів), так і слабкі перспективи компенсації для мешканців Одимківки, які постраждали в минулі роки. Адже М. Найдьонов, який виказав конокрадів, вже вмер, а П. Черніков зізнався тільки в покражі худоби у Сидора Самоткана [4, арк. 50-51].

Кошу лишалося лише вимагати суворої кари, «даби ж впредь состоящихъ в здешнихъ местахъ великороссійскихъ командъ военнослужащие от таковыхъ воровствъ, какіе следовали и ннѣ следуютъ срого (так у документі – О. Р.) удерживанни б были» [4, арк. 56]. Власне, покаранням П. Чернікова все і закінчилося.

Підсумовуючи, зауважимо, що найбільш рання відома нам згадка Одимківки у судових справах січового архіву стосується 1758 р. У ній фігурує козак Прокіп Одимко, а в іншому документі – мешканець цього ж села Іван Одимченко. Очевидно, тут ми маємо справу з осадчим села та його нащадками, від імені якого і отримав назву населений пункт. Ймовірно видається припущення, що прізвище Одимко могло виникнути від скороченої форми імені Никодим. На думку доцента Харківського національного університету к.філол.н. Р. Трифонова, такий варіант утворення прізвища цілком вірогідний. На другу половину 1750-х років Одимківка постає цілком залюдненою слободою, де живуть козаки та селяни, функціонують шинки, діє самоврядування. На рівні гіпотези можемо припустити існування поселення тут і в більш ранній час. Перевіз через річку Самару, який з правого берега обслуговувала Самарь (Богородичне, Стара Самарь), функціонував у XVI-XVIII. Відповідно, логічним було б виникнення інфраструктури з обслуговування перевозу і на лівому березі. Проте все це – не більше ніж гіпотетичні припущення, які можуть бути доведені або спростовані лише подальшими архівним пошуками та археологічними дослідженнями.

Бібліографічні посилання:

1. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). – Ф. 229. Архів Коша Нової Запорозької Січі (мікрофільми). – Спр. 35.
2. ДАДО. – Ф. 229. – Спр. 39.
3. ДАДО. – Ф. 229. – Спр. 40.
4. ДАДО. – Ф. 229. – Спр. 128.
5. Бінкевич В. Містечко старовинне запорізьке Самарь з перевозом: Краєзнавчий нарис / В. Бінкевич, В. Камеко. – Д., 2000.
6. Векленко В. Нательные кресты Самари – Богородицкой крепости / В. Векленко. – Д., 2010.
7. Векленко В. Археологічне вирішення дискусії стосовно розташування містечка Стара Самарь та Богородицької фортеці / В. Векленко, І. Ковальова, В. Шалобудов // Український археографічний щорічник. – Вип. 8/9. – К.-Нью-Йорк, 2004. – С. 190-221.
8. Історія міста Дніпропетровська / редкол. А. Г. Болебрух та ін. – Д., 2006.
9. Кабузан В. Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века (1719-1858 гг.) / В. Кабузан. – М., 1976.
10. Ковальова І. Нові дослідження посаду Богородицької фортеці / І. Ковальова, В. Шалобудов, В. Векленко // Січеславський альманах. – Вип. 1. – Д., 2005. – С. 21-35.
11. Ковальова І. Джерела про існування лазарету та аптеки у Богородицькій фортеці / І. Ковальова, В. Шалобудов // Гуманітарний журнал. – № 1-2. – Д., 2004. – С. 66-72.
12. Ковальова І. Каталог старожитностей доби пізнього середньовіччя містечка Самарь та Богородицької фортеці / І. Ковальова, В. Шалобудов, В. Векленко. – Д., 2007.
13. Макаревский (Феодосий). Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии / Феодосий (Макаревский). – Д., 2000.
14. Мороз В. Половиця та її місце в урбогенезі м. Дніпропетровська / В. Мороз // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – Вип. 8. – Д., 2010. – С. 25-32.
15. Перлина козацького Присамар'я: містечко Самарь та Богородицька фортеця: темат. зб. / редкол.: І. Ф. Ковальова (відп. ред.) та ін. – Д.: Вид-во ДНУ, 2008.

16. Репан О. Палімпсест: поселення XVI – XVIII ст. в історії Дніпропетровська / О. Репан, В. Старостін, О. Харлан. – Д., 2008.
17. Старостін В. Місце Нового Кодака в проектах створення катеринослава / В. Старостін. // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – Вип. 8. – Д., 2010. – С. 33-38.
18. Харлан О. Містобудівні та архітектурні особливості слободи Половиці / О. Харлан // Пам'ятки України. – Вип. 1 (2009). – С. 10-16.
19. Швидько Г. Пошуки істини (До початкової історії м.Дніпропетровська) / Г. Швидько // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті. – Вип.1. – Дніпропетровськ, 2001. – С.107-121.

О. Репан

Odynkivka-odymkivka in the relationship of local population and garrison of Starosamarsky retrashtement

This thesis is about relations between inhabitants of Odymkivka-Odynkivka and soldiers of Starosamarian retrenchment

Keywords: *Odynkivka, retrashtement, kish, Zaporozian Sich*

О. Репан

Одинковка-Одимковка во взаимоотношениях местного населения и гарнизона Старосамарского ретраштемента

Статья посвящена взаимоотношениям населения Одимковки-Одинковки с воинами гарнизона Старосамарского ретраншементта

Ключевые слова: *Одинковка, Кош, паланка, Старосамарский ретраншемент, российский гарнизон.*